

oud broek.nl

SEPTEMBER 2019

***Kermis 'heerlijk om mee
te maken'***

Op de voorpagina:

Kermisattractie van Jan Dobber. Op de foto de vliegmos. Deze molen werd door Jan Dobber gekocht in 1924 van Janvier. Op de foto is te zien dat de molen toen werd verlicht door koolspitslampen zichtbaar boven de mannen.

De kermisexploitant maakte zijn eigen gelijkspanning. De koolspitslampen gaven een verblindend licht maar vergden veel onderhoud. De vliegmos is later omgebouwd tot hoge zweef.

Affiche voor de vliegmos.

Koolspitslamp.

COLOFON

Het bestuur van Vereniging Oud Broek in Waterland:

Naam	Positie	E-mail	Telefoon
Piet van Mourik	Voorzitter	pjvanmourik@sdrj.nl	06 53357711
Frans Abraham	Secretaris	info@oudbroek.nl	020-4031734 06-50742624
Jaap Wortel	Penningmeester	jaap.wortel01@gmail.com	020-4031216
Jan Hoetmer	Bestuurslid Beschermd Dorpsgezicht	sanjan65@hetnet.nl	020-4031614

Medewerkers: Studio Hans Mulder, Hanneke de Wit, Aagje Bruijn, Sytze Boschma (redactie)
Linda Feltkamp (fotograaf), Speed-O-Print (drukwerk).

Correspondentieadres: Vereniging Oud Broek in Waterland, Keerngouw 30,
1151 BD Broek in Waterland
E-mail: info@oudbroek.nl • https://www.oudbroek.nl • Rabobank: NL44RABO 0310 7021 94

Lidmaatschap: Binnen postcode 1151 € 12,50, buiten € 17,50. Aanmelden via de website.

ISSN: 2211-8675

Inleiding

Van wie het idee kwam, weten we niet meer, maar iemand binnen onze kleine redactie opperde: "Zullen we eens een hele uitgave van oudbroek.nl besteden aan de geschiedenis van onze kermis?" Allen waren enthousiast. Vormgever Hans Mulder vond dat we voor deze keer maar eens kleurenfoto's moesten plaatsen. Aagje Bruijn had de schaar al in de hand om in oude kranten te gaan knippen. Sytze Boschma en Aagje zouden meteen achter foto's en geschreven bronnen aan gaan. Linda Feltkamp, onze 'nieuwe' fotografe, zou van de kermis in augustus dit jaar foto's maken. Penningmeester Jaap Wortel besliste dat het maken van een wat dikkere, dus duurdere, uitgave geen probleem was. Leuk voor de leden van Vereniging Oud Broek in Waterland, toch? Een schrijfster hadden we ook al.

In 2008 heeft de Broeker Gemeenschap de kermisexploitanten die jaarlijks naar ons dorp komen in het zonnetje gezet, omdat sommige van hen hier al drie generaties lang staan. We hebben de exploitanten toen geïnterviewd; hun verhalen konden we nu goed gebruiken. Ook dit jaar hebben we hen weer gesproken.

We spraken elf jaar geleden ook met onze dorpsgenoot Jan Dobber, de zoon van Jan Dobber (1885-1956) die kermisreiziger was en zelf prachtige attracties bouwde. Hij komt uitgebreid aan bod in dit boekje, dat u naar we hopen met genoegen zult lezen.

Graag bedanken wij Ida Pilkes, Jaap en Jannie Dekker, Lies Dobber en Adrie Beunder voor het zoeken naar en uitlenen van een aantal bijzondere foto's.

Hanneke de Wit

Hoogvaart gebouwd door Jan Dobber.

Kermisboot voor gemeentehuis.

Tekening Cornelis Schoon.

‘Kermissen en diergelijke misbruijken’

Op de synoden (kerkvergaderingen) van de Nederlandse Hervormde Kerk werd er in de zeventiende eeuw herhaaldelijk op aangedrongen ‘tegen de kermissen en diergelijke misbruijken bij goede gelegentheid te richten’. Met andere woorden: de dominee moest in zijn preken de kermisreizigers en het feestend volk eens flink de oren wassen.

Op 13 juli 1662 besloot de Broeker vroedschap ‘de kermis die hier eenige jaren herwaarts is begonnen te houden, met stellen van kramen en anderszins op den Sondagh voor St. Jan onthoofd ofte een week voor de Monnikendammer marckt, voortaan te verbieden en niet meer toe te laten’.

We lezen het in ‘Geschiedenis van Broek in Waterland’ door W. van Engelenburg, dat in 1907 verscheen. Van Engelenburg somt, aan de hand van de Broeker willekeur (bepalingen), op welke volksspelen er waren: kolven, kaatsen, klootschieten, balslaan, vogelschieten enz., ‘de kat uyt den ton gooijen’ en ‘de gans het hoofd aftrekken’.

Op 17 juni 1797 werd verlof gegeven om ‘op Zondag den 25 Juny na het eindigen van den namiddaggodsdienst den Paling de kop te laten trekken en wel in het Ee tusschen de kerke- en de nieuwe brug’. Zo ongeveer in die tijd werden de kermissen ‘weder in eere hersteld’.

Paardenspel

Broek in Waterland. De kermis behoort weer tot het verleden en te oordeelen naar den Zondag hebben de kramers en herbergiers goede zaken gemaakt. Het paardenspel mocht zich ook in een flink bezoek verheugen.

Bron : De Waterlander, 18 augustus 1917

Wegens cholera geen kermis

Te Monnikendam en Broek in Waterland is, wegens de hier te lande heerschende ziekte, de kermis uitgesteld, terwijl die te Sneek dit jaar niet zal plaats hebben.

Bron : Algemeen Handelsblad, 31-07-1849

Als baby ging Lida Verwijk al mee naar de kermis in Broek in Waterland

‘Mijn vader bakte olieballen op een petroleumstel’

Haar grootvader van moederskant had een zwevende dame, Leentje, die later met zijn broer is getrouwd. Opa reisde met ‘kijkwerk’ kermissen af, vertelt Lida Verwijk. Het waren theatertjes waarin je je kon vergapen aan zwevende lichamen, dikke dames en skeletten die mens werden - of omgekeerd.

‘Het wonder van Dendermonde of ‘Daftige Diana’: wie wilde dat niet gaan zien? Lida’s moeder Alie Huizinga danste op het podium Hongaars ballet om klanten naar binnen te lokken. De goocheltrucs, zo ongeveer dezelfde die Hans Klok ons nu voorschotelt, kochten ze in Duitsland.

De hele familie zat in het kermisgebeuren. Lida herinnert zich oom Thijs, een broer van haar moeder, ‘met zijn zwart-opgemaakte ogen en zijn tulband een knappe vent’. Hij had een dierentent waarmee hij langs scholen ging. Een mantelbaviaan. Een neusbeertje. Dieren die niemand nog ooit had gezien.

Lida’s grootouders van vaderskant stonden op kermissen met een pracht van een olieballenkraam vol beeldhouwwerk, spiegels en goud. Haar vader, Jan Verwijk, begon in 1948, het jaar waarin hij met Alie trouwde, met het bakken van olieballen. Op een petroleumstel. Hij was de vijfde generatie Verwijk, die olieballen bakte.

In 1955 stonden Jan en Alie Verwijk voor het eerst in Broek in Waterland, vlakbij de kerk; ze moesten vlonders onder de kraam leggen, zo schuin liep het daar af. In dat jaar werd Lida geboren, die meteen werd meegenomen naar de kermis. Lida: "Kleertjes waar ik uit was gegroeid, gingen hier naar weeshuis." Als kind vond ze de kermis geweldig. "Er hingen allemaal lichtslingers bij de kerk, prachtig."

De oliebolenkraam van Lida's opa.

Midden jaren tachtig nam Lida de oliebolenkraam van haar ouders over; ze runt hem met haar man, Fred van Angeren. Fred is van oorsprong 'een burgerjongen', maar hij zou niet meer anders willen dan kermissen af gaan. Zijn schoonvader leerde hem oliebolbakken, maar Fred laat dat in de praktijk graag aan Lida over. "Het is haar vak."

Alie Verwijk was er trots op dat ze haar leven lang nooit in een huis had gewoond. Altijd in woonwagens, later in stacaravans. Een huis, daar moest ze niets van hebben. Maar vakantie? Dan wilde ze niet in een tent: een vijfsterrenhotel beviel beter. Alie Verwijk-Huizinga overleed vorig jaar in de leeftijd van 94 jaar.

Helemaal hip: oliebol met een lik nutella erin

"Een echt goeie oliebol moet mooi luchtig zijn," zegt Lida Verwijk. Ze maakt heerlijke oliebolletjes naar een oud, geheim, familie recept. "Je mag, als je er twee hebt gegeten, geen last van je maag krijgen."

Lida Verwijk en Fred van Angeren staan altijd met oliebolletjes op onze kermis, maar elders staan ze ook wel met suikerspin of popcorn. "Rustiger en gemakkelijker," zegt Fred, "maar de oliebolletjes, dat is het echte werk."

De oliebol is er al langer dan Nederland bestaat. Germaanse stammen die hier vroeger woonden, aten eind december, begin januari oliebolletjes of, zoals de Vlamingen zeggen: smoutebolletjes.

Behalve de gewone oliebol en die met krenten en rozijnen, zijn er de appel-, gember- en de amandelbol. "Niks nieuws hoor," zegt Lida, "mijn opa en oma verkochten die al." Helemaal hip zijn oliebolletjes met een lik nutella erin.

Vroeger moesten de bolletjes nog lekkerder zijn geweest. Lida: "De gele room voor de Berliner bolletjes kookten we zelf. Mijn vader maakte soezen die in de oven gingen bij de bakker. Dat deed hij meteen nadat de bakker zijn brood had gebakken, dan was de oven nog warm."

Hebben ze het zelf wel gehad, wat betreft het eten van oliebolletjes? Nee: ze zijn er nog altijd dol op. Fred: "Als we met de kraam ergens staan, nemen we er iedere dag een stuk of wat. Ze blijven heerlijk."

Nelly, de dochter van dokter Bakker, keek nieuwsgierig naar 'wie met wie ging'

Dienstbode Zwaantje Lafeber en gezin Bakker aan de Erven nr. 1.

Op de meisjesmarkt was het zaak een kermisvrijer te vinden

In haar jeugd was hét grote feest van het jaar de kermis. "De boerenjongens spaarden er het hele jaar voor en verteerden dan vrij veel." De kermis vond, zoals ook nu nog, plaats vanaf de tweede woensdag in augustus tot en met de zondag erna. Drie weken tevoren was er 'meisjesmarkt'.

In het boekje 'Mijn jeugd in Broek in Waterland, 1890-1916' besteedt Nelly Rümke-Bakker een hoofdstuk aan de kermis. Verder is een verhaal bewaard gebleven, dat Nelly in 1966 vertelde aan Ate Doornbosch. Nelly was de dochter van 'onze' befaamde huisarts Cornelis Bakker. Ze werd in 1889 geboren in Goedereede, in Zeeland. Een jaar later verhuisde het gezin 'naar hier'.

Tijdens de 'meisjesmarkt' op zondagavond flaneerden de meisjes arm in arm en liepen de jongens met elkander, vertelt Nelly. "Zo tegen de schemer werden de paartjes gevormd. En dan was het leuk, zo tegen de avond voor het raam te zitten kijken naar 'wie met wie ging'". Wie de tweede zondag geen kermisvrijer had, maakte nog kans. Maar voor het meisje dat ook de derde zondag geen jongen aan de haak had geslagen, was de kermis vrijwel bedorven. Het 'grote feest' begon met het opbouwen van de kermistenten. Telkens als er een schuit aankwam of een wagen, vlogen de jongens erheen om te helpen planken sjouwen.

Ongeduldig hingen de kinderen te wachten bij de draaimolens, als op woensdagmiddag de kermis openging. Donderdag was volgens Nelly de beste dag. Dan kwamen de boeren uit de omgeving als gasten naar de boerderijen hier. De vrijdag was voor de getrouwde paren, die meestal naar de theatertent gingen.

Nelly's vader dokter Bakker slaagde er ieder jaar weer in geweldige kleefstof te maken voor de snorren van de toneelspelers. Die klopten dan ook steevast bij hem aan. Zieke kermisreizigers gingen vanzelfsprekend ook naar dokter Bakker. Ze hebben nog gelachen, vertelt Nelly, toen vader thuiskwam met de mededeling: "Ik heb Mary Stuart aardappelen zien schillen." Mary Stuart, De kleine lord, Genoveva in het woud' - dat waren zo de titels van de opgevoerde stukken.

Katknuppelen

De zaterdag was voor de stadsvaartboeren; de melkboot kwam dan iets vroeger uit Amsterdam. Op zaterdagmiddag was er katknuppelen op het veld naast het Kerkplein. Met stokken gooiden de liefhebbers naar een tussen twee bomen opgehangen ton, waarin een kat zat. Later is dat verboden; toen werd de kat vervangen door turven.

Behalve exploitanten van buiten stonden op de kermis ook Broekers, die een grijpstuiver probeerden te verdienen, maar niet naar andere kermissen gingen. "Een enkeling," aldus Nelly, "ging nog naar Monnickendam, zoals Swart en Meppen. Maar vrouw Kok, De Ruijg, Keessie van Wim van Daan Groot, Jan Bierdrager en De Vries (paling) stonden alleen in Broek, evenals Teun Ordeman."

Nelly Bakker vertelt over de oude Aart Swart, die een draaibord had. Je moest een cent leggen op het voorwerp dat je wilde hebben. Het bord werd gedraaid - kwam de wijzer op 'jouw' voorwerp, dan mocht je het houden.

Die ene cent kon je ook anders besteden: voor dat bedrag mocht je bij Aart op de weegschaal gaan staan. In de grote snoepkraam van Visser uit Purmerend was zo ongeveer alles te koop zoals, voor de verliefde stelletjes, taarten met opschrift 'voor mijn beminde'.

Saucisse

Een enkele maal kwamen op het Kerkplein kunstmakers in prachtige kostuums. 's Zondags wisten venters uit Amsterdam de kermis te vinden met molentjes, ballonnen, mutsen, parapluutjes enz.. In een kleine tent kon je allerlei vleeswaren kopen: ham, saucisse, dun gesneden rookvlees, gerookte zalm. Dergelijke heerlijkheden waren, toen Nelly klein was, in de 'gewone tijd' niet te krijgen. De slager had boterhamworst, dik gesneden rookvlees en leverworst en dat was het dan.

De dochters van hoofdonderwijzer Schoemaker en dokter Bakker kregen van hun ouders vijf cent per dag voor de kermis. Daar was goed van rond te komen, want de meisjes kregen links en rechts van alles toegestopt. Zo kreeg Nelly altijd een zak oliebolletjes van de schipper, die haar vader naar patiënten in onder andere Zuiderwoude vervoerde.

Hun buurman aan De Erven, de slager, gaf een dubbeltje; de dienstbode kwam met wat centen over de brug evenals de man die altijd de apothekersdrankjes haalde voor Zuiderwoude. "Tante Iet kwam altijd voor de dag met een grote fondantreep, de dames Swart gaven chocola. En dan kregen we nog extra, want onze ouders verdubbelden het bedrag dat we overhielden."

Poffertjes

De vaders Bakker en Schoemaker en de heer Van Engelenburg namen de meisjes één keer per jaar mee naar de kermis. Ze mochten overal in en kregen ook poffertjes. Op zaterdagmid-

Jan, zoon van slager Veltrop, Maarten en Wim Nooi. 1893

Voorstelling voor café Concordia, Dorpsstraat 1.

De burgemeester ried de kasteleins op voorhand aan de brandewijn aan te lengen, anders zouden de jongens te snel dronken zijn. Het orkest bestond uit violist, pianist en harmonica-speler. Ze speelden altijd wals, mazurka, polka, Duitse polka en weer een wals en dan begon de reeks van voren af aan.

Er werd weleens gevochten, bijvoorbeeld als een Broeker meisje met een jongen uit Landsmeer of Ransdorp ging. Was de sfeer geladen, dan legde Nelly's moeder alles maar vast klaar voor een eventuele gewonde. Wie had wat gedaan? "De dader lag altijd in het water; men verried elkaar nooit."

Veertien dagen na de kermis mocht de kermisvrijer bij zijn meisje 'koffie halen'. Hij kwam dan 's avonds niet al te vroeg. "De ouders gingen naar bed, de rest laat zich begrijpen. Raakte een meisje zwanger, dan sprak het vanzelf dat er getrouwd werd. Soms kwam men bij mijn vader voor de verificatie en het geijkte advies was dan: ik zou maar werk maken."

Kinderen voor kruidenierswinkel, Roomeinde 14.

dag was er soms een kindervoorstelling. De spelers kwamen spullen lenen - tafel, stoelen, drinkgerei. "Onze dienstbode kreeg dan een vrijkaartje voor zichzelf en haar beminde."

In de café's waar werd gedanst, was een deel van de vloer met kaarsvet gladgemaakt. Dokter Bakker gaf Nelly de raad nooit te weigeren als een boerenjongen om een dansje vroeg. "Je was dan niet te 'groos' (trots), want was je te groos, dan had je kans dat ze een been uitstaken om je te laten vallen."

Helsch donker

Broek in Waterland. Krachtens besluit van den gemeenteraad zullen voortaan na de Broeker kermis geregeld alle lantaarns moeten branden en bij uitvoeringen, feesten enz. , ook voor een groot gedeelte van den nacht. Wij

kunnen niet anders dan dit besluit toejuichen, daar het, vooral met dit ongunstige weer, op sommige plaatsen helsch donker kan zijn. Een dusdanige maatregel is ter voorkoming van ongelukken hoog nodig.

Bron: Goedkoope Purmerender Courant, 9 september 1908

Kruidenier Huug van Eijk kocht voor de oorlog een zweefmolen van Jan Dobber uit Broek in Waterland. Op de kermis, dacht hij, valt best wat te verdienen. Van Eijk zegde het kruideniersvak vaarwel en werd kermisreiziger. Hoe dat zo is gekomen?

Emmertjes ijs, te lekker voor woorden

Huug van Eijk, de grootvader van John van Eijk die met zijn goktent Holly Cranes jaar in jaar uit op onze kermis staat, was kruidenier. Hij maakte zelf heerlijk ijs, dat hij verkocht op kermisjes. Huug vervoerde het in twee blikken en nam voor zichzelf kouwe thee mee. Als hij zelf van het ijs begon te snoepen, kon hij er namelijk niet meer vanaf blijven - zo lekker was het.

Op die kermisjes stond Huug zo eens naar de zweefmolen te kijken en zag hij hoe dubbeltjes en stuivers werden opgehaald. Als kermisreiziger kon je de kost best verdienen, begreep hij. Huug leende zevenhonderd gulden van de bakker, destijds in zijn dorp de geldschiet. Van dat geld kocht hij een zweefmolen van Broeker Jan Dobber, die de attractie zelf had gemaakt.

Die zweefmolen laadden ze in 'een scheepie' en zo gingen ze de kermissen af. De grootmoeder van John en het hele gezin reisden vanzelfsprekend mee. Niemand weet meer precies wanneer dat was, maar de vader van John, Jan van Eijk, vertelde enige jaren geleden, dat 'het ver voor de oorlog moest zijn geweest, toen in Den Helder voor het eerst de Vlootdagen werden gehouden.'

Huug van Eijk heeft jaren met de zweefmolen op het Kerkplein gestaan, zoon Jan begon in 1963 met grijpkranen, de Holly Cranes. "We stonden op het oude schoolplein; onze woonwagen kreeg een plekje bij een boer verderop," vertelde Jan. "Het was altijd fijn om naar Broek in Waterland te gaan; iedereen kende je. Overal kreeg je koffie en een borrel; je had het gevoel erbij te horen. We zijn ook altijd goed geweest met de gemeente; die heeft op een gegeven moment een stroomkast voor ons laten plaatsen."

Jan van Eijk werd na zijn kermisbestaan een gevierd orgelbouwer. Zijn orgels kwamen terecht in Engeland, Finland, Japan en op Curaçao. Vele kermiszondagen kwam Van Eijk met zijn draaiorgel naar Broek in Waterland. Burgemeester Koppenaal haalde het geld op. Jan van Eijk was ook de man die jarenlang op vrijdagavond op het Nesje het vuurwerk afstak, dat altijd veel bekijks trekt. In 2015 is Jan van Eijk overleden.

Het bedrijf van Huug van Eijk, de ijsjesmaker, wordt voortgezet. "Het voelt hier als thuiskomen," zegt kleinzoon John, die graag naar Broek in Waterland komt. "Iedereen groet je, iedereen is blij je weer te zien." Johnny, de 25-jarige zoon van John en zijn vrouw Carin, is in de voetsporen van zijn familie kermisreiziger. Zijn broer Mitchel van 21 zit nog op school; daarna voor hem geen kermis: hij zoekt zijn toekomst 'aan de wal'.

Katknuppelen

Broek in Waterland. De Oranjevereniging organiseerde op de Bevrijdingsdag een wedstrijd in katknuppelen achter café 'Concordia'. De deelname was goed, evenals de publieke belangstelling. De uitslag was: 1e ring D. Kelderman, 2e ring C. Rietkerk, laatste ring J. Beijer, kat W. Wiedemeijer.

Bron : Noordhollandsch Dagblad, 10-5-1954

Kermis in aantocht

Broek in Waterland. Onze kermis is wederom in aantocht. Woensdag a.s. zal ze een aanvang nemen om Zondag d.a.v. te eindigen. Naar men ons mededeelt, zullen er behalve de gewone koek-, galanterie- en dergelijke kramen, onze kermis met een bezoek vereeren de schouwburg van den heer A. Wijlacker, benevens een paardenspel. Deze laatste vermakelijkheid is hier in geen jaren geweest. De draaimolen van onzen dorpsgenoot Dobber, zal eveneens present zijn. Voorts bestaat iederen avond gelegenheid tot dansen bij de heeren Ubbels.

Bron: Goedkoop Purmerender Courant, 8 augustus 1909

Platheden van den komiek

Broek in Waterland. De kermis alhier is, niettegenstaande het drukke bezoek van dorpsgenoot en vreemdeling, in de beste orde afgelopen. Het weder was over het algemeen uitstekend en de verschillende vermakelijkheden vielen blijkbaar algemeen in den smaak. Een uitzondering hierop maakt het café chantant op Zondagavond, waar de platheden van den zoogenaamde komiek vele aanwezigen deden vertrekken, die van dergelijke kost niet gediend waren.

Bron : Schuitemakers Purmerender Courant, 25 augustus 1897

Afgelasting kermis

Broek in Waterland. Het Gemeente-Bestuur van BROEK in WATERLAND, in aanmerking nemende, de bedroevende omstandigheden door de jongste overstroming veroorzaakt, berigt aan alle belangstellenden, dat de gewone KERMIS aldaar, dit jaar geene plaats zal hebben. C's. KOKER, Schout.

Bron : Opregte Haarlemsche courant, 7-7-1825

Gerrit Jan Mulder draaide ruim een eeuw geleden rond in de Turkse Schop

‘Heerlijk om mee te maken en om nooit te vergeten’

Gerrit Jan Mulder, in 1905 geboren als zoon van de eigenaar van de Broeker Bazar aan de Dorpsstraat, gaf al als kind zijn ogen goed de kost. Als hij in de jaren tachtig zijn herinneringen opschrijft voor het Noordhollands Dagblad, weet hij nog van alles over de kermis uit zijn jeugd.

Tegenover de kerk stond de draaimolen van Cor (Dirk?) Dobber. Zo mooi ‘met die prachtige paarden en echt leren leidsels’. En dan de hele aankleding, het rood fluweel met kralen en spiegeltjes; dat schitterde fantastisch. Aan die gekleurde kralen hing dan ook nog eens zilverkleurig franje.

Een bruin paardje, dat een plank meesleepte, draaide de molen rond. Moest de molen stoppen, dan ging zoon Jan Dobber op de plank staan. Vóór zijn tijd, vertelt Gerrit Jan, moesten de klanten zelf de molen aanlopen. Hij raakte niet uitgekeken in die draaimolen. Een ritje kostte een cent; die werd door vrouw Dobber persoonlijk opgehaald. Hannes Dobber, destijds een bekend figuur, stond aan het orgel.

De schommelschuitjes of ballezwaai van de familie Vallentgoed uit Edam stond meestal op de hoek bij de kerk. De stoomcarroussel kwam niet in het dorp, maar was altijd te vinden op het landje van Simon Pronk tussen P. Heijloo en mevrouw Wijnveld. Deze carroussel was een zogenaamd klein model ‘maar wat was het heerlijk als je erin mocht’.

De geur van stoom alleen al! Echt een lucht die bij kermis hoorde. In het midden een grote stoommachine met daaromheen de rijdende carroussel met de op-en-neergaande schuitjes. Het lawaai van het rijden over de rails, de orgelmuziek, aan het begin en het eind van de rit de stoomfluit- geweldig.

Cinematograaf

We gaan weer even terug naar het dorp, want daar stond toch de kermis. Achter het raadhuis de schouwburg van Weylakker, op het Kerkplein de cinematograaf van Piet Hondendors. Aan de buitenkant was de bioscoop helemaal met elektrische lampjes verlicht; dat waren toen nog kooldraadlampen.

‘Piet Hondendors was tevens explicateur. Ik hoor hem nog zeggen: ‘Einde van het eerste deel, een ogenblik geduld voor het stellen van het tweede deel’. Nou, dat kon wel een ogenblikje duren! Tegenover de bioscoop stond de speelgoedkraam van Ab van Middellie en voor de bioscoop de schiettent van J. Schuurman. ‘Tir de salon à la Schuurman’ stond erboven’.

Tegen het hek van café Ubbels op de hoek Kikkerend (nu Keerngouw) Kerkplein kon je je kracht laten zien op de Kop van Jut. Iets verderop de suikergoedkraam met nougat, kaneel- en zuurstokken en lange-veterdrop. Jan de Vries was er met paling, naar dikte gesorteerd en geprijsd.

Concordia en Broeker Bazar aan de Dorpsstraat.

De Turkse schop van Hannes Breek.

Bij de hakkoekkraam van Molenaar. Ca 1900.

Schommel naast de kerk.

Wiggert Meppen stalde zijn hakkoekkraam tegen het hek van de pastorie. Koekhakken? We laten Gerrit Jan Mulder even uitleggen hoe dat ging. “Een dun flensje werd op het hakblok gelegd en dat moest je dan doormidden slaan. Wie de meeste slagen nodig had, moest een rondje betalen.”

Hoepla-tent

Langs het Havenrak stonden een oliebolenkraam en de Turkse schop van Hannes Breek. “Vier van die bakkies aan een kruis waarin je kon zitten en die ronddraaiden. Dat vond je als kleine jongen heerlijk om mee te maken en het was om nooit te vergeten’. Verder waren er de Hobbende Geit en de Hoepla-tent. “Je gooide met hoepeltjes naar een voorwerp, waar een plankje op lag. Daar moest het hoepeltje precies omheen vallen. Viel helemaal niet mee,” verzucht Mulder.

Een paar dagen voor de kermis liepen de jongens aan een lang touw door het dorp. ‘Louw louw, trek aan touw, morgen over een week is het kermis’, zongen ze. Het ging erom wat geld op te halen, maar deze traditie is in onbruik geraakt.

Geweldig, al die attracties, maar ècht kermis werd gevierd in het café - op de hoek Kerkplein-Kikkerend in het Broekerhuis bij Ubbels, later Van Wiltenburg, in Concordia aan de Dorpsstraat en verderop in café De Zwaan.

Het kostte je wel geld: voor drie dansen moest je een dubbeltje betalen. Er waren er, die er tegen het einde van de derde dans tussenuit probeerden te knijpen. Daar staken de muzikanten een stokje voor door eerst de dubbeltjes op te halen. Gerrit Jan Mulder: “Maar als je violist Freek Jonker een gulden gaf, was je van verdere betaling af.”

In 1950 stonden Arie en zoon Thijs Blokker voor het eerst met een zweefmolen in Broek in Waterland. Dit jaar was de familie er weer.

‘Wij kinderen sliepen in een kist onder het slag in de schiettent’

Eind jaren twintig van de vorige eeuw ging Arie Blokker ‘met de billen door de broek’. Hij was nog net niet failliet, maar zat jarenlang vastgekleuisterd aan hoge schulden. Omdat zijn levensmiddelenzaakje niet genoeg opbracht, zette hij een schiettentje in elkaar, waarmee hij kermissen af ging.

“De schiettent was opgebouwd uit schotten, die mijn vader in een aanhangwagentje vervoerde. Na sluitingstijd werd de tent omgetoverd tot woning. Wij kinderen sliepen in een kist onder het slag, de toonbank,” vertelt Arie’s zoon Thijs thuis in Oude Niedorp. Thijs is 85 jaar.

In 1950 kocht Arie er een zweefmolen bij, waarmee hij naar onder andere Broek in Waterland reisde. Zoon Thijs was erbij, als knecht. Later stond Thijs hier jaar in jaar uit zelf. Nog vaak wipt hij met zijn vrouw Anneke in het weekend even aan op de kermis in ons dorp, nu zijn zonen Arjan en Benjamin de zaak hebben overgenomen. “Vroeger kenden alle Broekers Thijs.”

Thijs Blokker weet nog goed dat zijn zweefmolen die eerste keer een plaatsje kreeg op het schoolplein aan het Roomeinde. “Onze T-Ford en de woonpakwagen mochten naast het gemeentehuis staan. De burgemeester, een heel aardige man, stroopte zijn mouwen op en

T-Ford en de woonpakwagen

kwam ons helpen. Water haalden we achter het gemeentehuis en door een raampje mochten we stroom aftappen.”

“Met behulp van een hoge ladder werd de zweefmolen opgebouwd. Dat was nog eens handenarbeid en ruggenwerk. Ik zal nooit vergeten dat bakker Boom, tegenover de school, naar ons toe kwam. ‘Jullie zullen wel moe zijn. Kom eerst maar eens een kop koffie drinken,’ zei hij. Er was een schaal met koekjes - heerlijk. Dat waren we niet gewend.”

In 1961 kocht Arie Blokker er een kindermolen (draaimolen) bij. Zoon Thijs trouwde dat jaar met Anneke Blokhuis ‘die niks had met kermis’. “Ik heb 25 jaar op de draaimolen gestaan,” vertelt Anneke. “Je zag de kinderen opgroeien in de plaatsen waar de kermis stond. Werden ze groter, dan verdwenen ze uit je gezichtsveld. Weer later zag je ze terug, nu met hun kinderen. Of je dacht: wat een bekend snoetje, en dan leek zo’n kind precies op de moeder, lang geleden.”

Anneke ‘liet weleens een traantje vallen als het seizoen van reizen en trekken eraan kwam’. Het was hard werken. “Bouwen, slopen. Tegenwoordig schuift alles in elkaar, dat was vroeger niet zo. Je moest water halen in bussen en je had geen doorspoel-wc.” Ze denkt met afgrijzen terug aan het zinken aanrecht zonder afvoer, het tweepits-gasstel.

“De woonwagen deelde je met de mast van de zweefmolen en een deel van het orgel. Daar konden krap twee stoelen, een tafeltje en een bankje in.” Wat ze leuk vond, was de gastvrijheid in Broek in Waterland. “Onze woonwagen stond bij de familie Wiedemeijer op het erf. Anneke Wiedemeijer en onze zoon Arjan zaten samen in de box.”

School was een hoofdstuk apart in de kermiswereld, vertelt Thijs. “We moesten ‘s winters de achterstand inhalen, die we ‘s zomers hadden opgelopen. In de zomer kregen we stapels huiswerk mee om met vader of moeder sommetjes te maken. Daar kwam niks van terecht, maar al met al heb ik toch nog acht klassen doorlopen.”

Soms gingen kinderen van kermisreizigers naar school in de plaats waar de kermis stond. Anneke: “Maar dan was het hele dorp in feeststemming. Kermis, lampionoptochten - geen

Schommel aan het Havenrak.

Eddy Blokker.

kinderhoofd stond naar leren. Bovendien: een kind van de kermis was een bezienswaardigheid, dat stopte je niet zomaar in een schoolklas."

Vroeger mocht je voor een dubbeltje in de draaimolen. Thijs: "Op een gegeven moment vond ik dat een ritje vijftien cent moest gaan kosten, maar mijn vader wilde daar niets van weten." Thijs veegde, toen Arie eens een paar uurtjes weg was, het bord met '10 cent' uit en zette er '15 cent' op. "Toen vader terugkwam, was het in de molen net zo druk als tevoren."

Dit jaar staat Arjan Blokker met een draai- en een zweefmolen op de kermis. Benjamin is er met het hoge rad, dat Broek in Waterland om de paar jaar aan doet. Als Arjan het verhaal dat zijn vader vertelde, heeft gelezen, wil hij graag nog iets aanvullen.

Arjan: "Wij hebben toen onze kinderen klein waren in Winkel een kermishuis opgericht. In dat huis zorgden gastouders voor zo'n tien, twaalf kinderen van kermisexploitanten, die overdag gewoon naar school gingen. Op vrijdagmiddag gingen ze naar de eigen familie, en op zondagavond weer naar het kermishuis. Dat werkte uitstekend."

Drie generaties Blokker.

Hillie's favoriet was de indiaan met zijn bruine vuist aan een ketting

'Mag ik een keer voor niks? Ik ben van Dobber'

"Als kermiskind had je je te gedragen want er werd, meer dan op andere kinderen, op je gelet. Je moest vriendelijk zijn en beleefd. Mensen waren soms argwanend, keken de kat uit de boom. De meeste kermisreizigers waren gewoon hardwerkende mensen. Toch was het geen gerespecteerd beroep."

Hillie Dobber, geboren in 1926, zette haar levensverhaal op schrift. "Een keer hebben Jan en ik stenen achter ons aan gekregen in een klein gehucht, waar we even aanlegden voor boodschappen. Eén keer, maar je vergeet het nooit." Hillie en haar broertje Jan zijn de kinderen van kermisreiziger Jan Dobber (1885-1956) die in Broek in Waterland woonde.

Ze was een half jaar oud toen ze op een oude schuit, de 'Hillie', haar eerste kermisreis maakte. Vader had een lage zweefmolen. Moeder kookte op een petroleumstel - als het regende stond ze buiten te koken. Hillie sliep in een soort krib; er was een hangkast, een wc-tje en 'iets om je te wassen'.

Was de kermis ver weg van de haven waarin de schuit lag: geen nood. De familie Dobber had een houten huisje met een dak van zeil, dat in elkaar kon worden gezet en weer worden afgebroken. Dat werd dan dichtbij de kermis neergezet.

Kortere of langere tijd voeren knechten mee. "Tinus uit Amsterdam. Goof van de geborduurde bloemen en dieren in de Player's sigaretten. Cees Manshanden, een boom van een vent. Boerenjongen Arie. En Bertus van Velzen die een hoge rug had en stotterde."

Op pad in Noord-Holland zagen ze vaak dezelfde reizigers. Hannes Breek, Chris Kint, Jan Verwijk, Willem Lamor (die eigenlijk La Mort - De Dood heette, maar daar niet blij mee was) en Henk van Leeuwen. 's Middags en 's avonds waren ze op de kermis; ze namen brood mee en spullen om koffie en thee te zetten. "Oma en de knecht haalden het geld op."

Vanaf haar vijfde, zesde jaar, dwaalde Hillie over de kermissen. "Mag ik een keer voor niks?"

Jan en Hillie Dobber.

De heren La Mort (Lamor) klaar voor vertrek.

Waarzegger Cees Vos met secondanten.

Ik ben van Dobber," vroeg ze dan. "Dat deden alle kermiskinderen." Ze keek haar ogen uit. Favoriet was de 'tent met de indiaan'. "Een man vertelde over de indiaan en dan deed hij een luikje open. Daar kwam een bruine vuist aan een ketting doorheen en daarachter een bruin gezicht met veren. Prachtig."

Hillie moet het tientallen keren hebben gezien. Dol was ze ook op de muziek die uit de kermisorgels kwam. "De kalief van Bagdad, de Fremersberg, Dichter und Bauer, en bijvoorbeeld Faust.

In 1934 werd Hillie's broertje Jan geboren; haar vader kocht een grotere schuit, die 'Jan' werd gedoopt. Op de kermis sliepen de kinderen onder de kassa. "We sliepen overal doorheen: het orgel, het toeteren en het lawaai van de molen. Stopte het orgel, dan werden we wakker. Jan werd slapend naar huis gedragen, ik liep. Vaak werd onderweg nog haring gekocht om thuis op te eten. Daarna moest ik naar bed en dan hoorde ik ze het geld tellen. Dat werd in een 'buul' gedaan. Aan hun gedempte stemmen hoorde ik of de opbrengst mee- of tegenviel."

's Winters gaan de kermisreizigers bij elkaar op bezoek

"Kermisreizigers sloten vaak vriendschappen; 's winters gingen ze graag bij elkaar op bezoek," vertelt Lies Dobber-van Dieren. Op een keer kwam Jan Verwijk van de oliebolenkraam bij de schoonouders van Lies, Jan Dobber en Jannetje Molenaar, aan het Havenrak in Broek in Waterland langs.

"Mijn schoonmoeder was toevallig oliebolle aan het bakken." Zal ik je nou eens een geweldig recept voor oliebolle geven? vroeg Verwijk. Neen hoor, niet nodig, antwoordde mijn schoonmoeder: ze wist zelf heel goed hoe je een mooi oliebollebeslag moest maken. Verdorie, wat een prachtkans liet ze lopen: mijn schoonzus Hillie en ik waren zwaar teleurgesteld."

Lies van Dieren was 54 jaar lang getrouwd met Jan Dobber junior, de broer van Hillie. Hij is in 2014 overleden. De overgrootvader en de opa van Jan waren, evenals zijn vader Jan Dobber senior, kermisreiziger. De man van Lies was nog een kind, toen zijn vader stopte met het kermisbestaan. Lies: "Jan was een tengere, kleine jongen, hij leek niet geschikt voor het kermisvak. Pas toen hij zestien was, ging hij groeien."

Jan Dobber senior, de schoonvader van Lies, werkte als timmerman hier in het dorp bij Siem Bakker. "Toen hij achttien jaar was overleed, in 1903, zijn vader. Om voor zijn moeder, zusje Suze en mindervalide broer Hannes te zorgen, moest mijn schoonvader de kermis op. Echt fijn heeft hij dat nooit gevonden; mijn schoonmoeder was wel tevreden met het kermisbestaan."

Bouwen bleef, ook toen hij kermisreiziger was, de passie van mijn schoonvader, zegt Lies. 's Winters bouwde hij nieuwe kermisattracties, of hij verbouwde de ene attractie tot een andere. Lies is er trots op, temeer daar haar schoonvader een 'stille, bescheiden man' was. "Hij hield zich altijd op de achtergrond."

Van vliegmolen naar parachutemolen naar zweefmolen

Jan Dobber kocht in 1924 de vliegmolen (boven) van Janvier. Hij bouwde hem vervolgens om tot parachutemolen (links) en weer later tot zweefmolen (rechts).

Botsauto's kwamen rond 1975 voor het eerst naar Broek in Waterland. Niet iedereen was enthousiast. Zouden ze de klandizie niet als een stofzuiger wegzuigen van andere attracties?

Botsauto's? Eerst maar eens een jaartje proberen!

Hoe het zo is gekomen, weet Klaas Braak sr. niet, maar opa Kees Braak begon in 1913 met een draai- en zweefmolen naar kermissen te gaan. "De molen draaide dubbele diensten: overdag was het een draaimolen. Rond etenstijd ging de vloer eraf en werden de zweefbakjes eraan gemaakt. Dan was het een zweefmolen."

"De molen heb ik nog," vertelde Klaas. "Hij is intussen een paar keer verbouwd, maar de paarden, die er al in 1913 op stonden, zijn gebleven. De draaimolen wordt nu thuis tot zweefmolen omgebouwd. We gaan òf met de draaimolen naar een kermis òf met de zweef."

In 2005 nam Klaas Braak sr. de botsauto's die in Broek in Waterland stonden over van de eigenaar. Het was voor Braak 'een mooie uitbreiding van zijn zaak'. "Maar de molen blijft het leukst. De molen is de hoofdzaak van het kermisvermaak."

Vroeger, toen de attracties op het schoolplein aan het Roomeinde, het Kerkplein en aan het Havenrak stonden, waren er helemaal geen botsauto's. Bij de verplaatsing rond 1975 naar het Nieuwland kwam de vraag op: 'Moeten er geen botsauto's komen?'

Niet iedereen was blij; sommige exploitanten waren bang dat botsauto's als een stofzuiger de klandizie van de andere attracties zouden wegzuigen. Oplossing: een jaartje proberen maar! U weet, de botsauto's komen sindsdien ieder jaar. Tegenwoordig runt Klaas Braak jr de zaak.

Klaas Braak jr. is 31 jaar. We treffen hem donderdagochtend in de kerk tijdens het gezamenlijk koffiedrinken van de kermisexploitanten met het bestuur van de Broeker Gemeenschap. Hij is dol op ons dorp. "De Broekers zijn zeer betrokken bij ons kermismensen; dat is uniek."

Klaas jr. staat al een jaar over zeven, acht met de botsauto's in Broek. "Het gaat hier altijd goed, ik denk dat de sociale controle groot is." De ouders van Klaas zijn ook nog steeds actief als exploitant. "We vormen een driemansbedrijf. Mijn vader en moeder staan nu met ander kermispul in Callantsoog."

Gaat het in zakelijk opzicht naar tevredenheid? Klaas antwoordt, dat de loop er een beetje uit is, sinds eetcafé De Drie Noten in de feestweek gesloten is. "Maar het waterspektakel op woensdagavond heeft nu plaats op het kermisterrein. Dat trekt weer mensen, die na het spektakel nog wat van onze attracties komen genieten."

Ritje op een olifant. Voor oud en jong!

Kermis. Wanneer dit nummer der Provinciale onder de oogen der lezers en lezeressen te Broek komt, is de kermis weder begonnen. Onze jeugd heeft reeds van Maandag af genoten van de aankomst der vele schuiten en wagens, geladen met de verschillende kramen enz. Zooals het zich laat aanzien, zal het weer een druk bezochte kermis worden - altijd ten opzichte van de kermis-reizigers.

De oude bekenden van vorige jaren zijn weer op op het appèl. Zoo zijn aanwezig de zweefmolen van J. Dobber, de Turksche schop van J. Breek, schommelschuitjes, schiettent en verschillende kramen met zoetigheden en speelgoed, haktentjes, hoeplatenten, enz. enz. Wie er meer van wil weten, raden we aan zelf maar eens een kijkje te komen nemen. Heden (Woensdagavond) zal de Rederijkerskamer 'Tracht' in café Concordia opvoeren het blijspel 'Suikerfreule', een stuk, dat in verschillende bladen zeer gunstig beoordeeld werd.

Vrijdagavond treden de Wilsons op in het café Broekerhuis met het tooneelspel 'John Keke', terwijl Zaterdagavond in den tuin van het Broekerhuis het aloude 'katknuppelen' zal worden gehouden. Haast zouden we nog vergeten dat Woensdag en Donderdag het circus Hagenbeek hier eenige voorstellingen zal geven, terwijl tevens gelegenheid wordt gegeven aan oud en jong een ritje op een olifant te maken.

In 't bijzonder vestigen we nog de aandacht op het Bioscoop Theater van de heeren Regter en De Jong. Deze in gansch den omtrek bekende inrichting zal ongetwijfeld thans een groote attractie vormen op de Broeker kermis. De directie weet gewoonlijk bij de samenstelling van haar programma eene gelukkige keuze te doen en alles is in den regel zoo goed verzorgd, dat het publiek bij elke voorstelling in de gelegenheid is te genieten. Wij verwijzen naar de desbetreffende aankondiging onder de rubriek A d v e r t e n t i e n. Zooals men ziet is er voldoende gelegenheid tot ontspanning. We willen hopen op mooi weer.

Bron: Provinciale Noordhollandsche Courant, 8 augustus 1923

Jaap Dekker over de Tête-à-queue die zijn schoonvader Jan Dobber bouwde:

‘Wat een lef, ik neem daar hier, nu, nog mijn petje voor af’

In de winter van 1933 zat Jan Dobber, getrouwd met Jannetje Molenaar en vader van Hillie en Jan, urenlang in gepeins verzonken aan de tafel, thuis aan Havenrak 17. Hij was aan het nadenken: hij wilde een tête-à-queue bouwen - die had hij eens op een kermis in Berlijn gezien - maar hoe moest dat?

Tête-à-queue (kop met staart) is een draaimolen met bakjes die, als je flink aan een touw (de staart) trekt, hard heen en waar gaan. Het gepeins had gevolgen. Dochter Hillie, destijds zeven jaar oud, vertelde later in haar mémoires: ‘In het voorjaar werd een plateau in de tuin gelegd met daarop een soort peervormige platte wagen op zwenk-wieltjes’.

‘M’n moeder en ik moesten erop gaan zitten en m’n vader bewoog het bij het smalle gedeelte van links naar rechts. Blijkbaar tot zijn tevredenheid, want de attractie verdween weer in de schuur’. In die schuur achter het huis knapte Dobber ‘s winters het kermispuul op.

De molen werd een groot succes. Hillie: ‘In de winter schreef mijn vader in op staanplaatsen; die stonden in het kermisvakblad ‘De Komeet’. Er was geen concurrentie voor de tête-à-queue; daardoor was het staangeld niet heel erg hoog’.

In de eerste jaren van de oorlog ging de kermis gewoon door, maar in 1943 werd het moeilijker: er was geen benzine meer. In 1945 ging de familie Dobber, kort na de Bevrijding, weer op reis. Jaap Dekker, de verkering van Hillie, reisde

Bouwschuur van Jan Dobber, Havenrak 17.

mee. Hij mocht niet in het vooronder slapen. In iedere plaats werd een logeeradres voor hem gezocht.

Het was het laatste reizigersjaar van de familie. Jan Dobber, die het zware werk lichamelijk niet meer aankon, zette een punt achter het kermisbestaan. Dochter Hillie en Jaap Dekker trouwden in 1947; ze woonden eerst aan het Zuideinde, midden jaren vijftig gingen zij aan het Havenrak inwonen bij de ouders van Hillie.

Jaap Dekker vertelde ons in 2008 over de geweldige klus, het bouwen van de tête-à-queue, die zijn schoonvader Jan Dobber had geklaard. ‘Mijn schoonvader bouwde de tête-à-queue op in Den Haag zonder dat hij hem had geprobeerd. Wat een lef, ik neem daar hier, nu, nog mijn petje voor af. De tête-à-queue had een vloer van zestien diameter en alleen al het zeildoek mat ruim tweehonderd vierkante meter’.

Swing Mill

Jan Dobber senior heeft de molen, toen hij ophield als kermisexploitant, verkocht aan Henk van Leeuwen. Zoon Jan was toen twaalf jaar. Ook deze Jan junior spraken wij in 2008; hij was toen 74 jaar oud. ‘Ik ben de tête-à-queue later nog eens tegengekomen,’ vertelde Dobber junior.

Hillie en Jaap Dekker.

‘Ik zat in Amsterdam aan de Keizersgracht op de hbs en daar zag ik hem op de kermis op de Westermarkt staan.’ De molen was met zijn tijd meegegaan. ‘Mijn vader had op de hoge achterkanten van de wagentjes symbolen geschilderd, maar nu zaten we in de tijd van de jazz, de blik gericht op Amerika. De symbolen hadden plaatsgemaakt voor trompettisten en klarinetten.’ De tête-à-queue had een nieuwe naam. Hij heette Swing Mill.

Nico Boonders en Jan Dobber.

Hobbelende geit of paddestoelenmolen

Met hun 'hobbelende geit' of 'paddestoelenmolen' kwamen Tammie en Elisabeth Westerdijk al begin jaren zestig naar Broek in Waterland. Dochter Clasien van twaalf was erbij. "Het was een draaimolen met houten beesten, die langzaam draaide voor de kleintjes en snel voor de groteren," vertelt Clasien. "De groteren konden proberen in het voorbijgaan een pluim die aan het dak hing te pakken te krijgen. Lukte dat, dan kregen ze een gratis rit."

Clasien en haar man Adrie van Loon namen de hobbelende geit over; sinds 1976 troffen we hen met een goktent op onze kermis. Dit jaar waren ze er weer, maar dan als oppas voor hun kleinkinderen. Dochter Nathalie staat met de Skeeball, een balgooispeel, dochter Lisette met 'eendje-vissen, touwtje trekken' in Broek in Waterland.

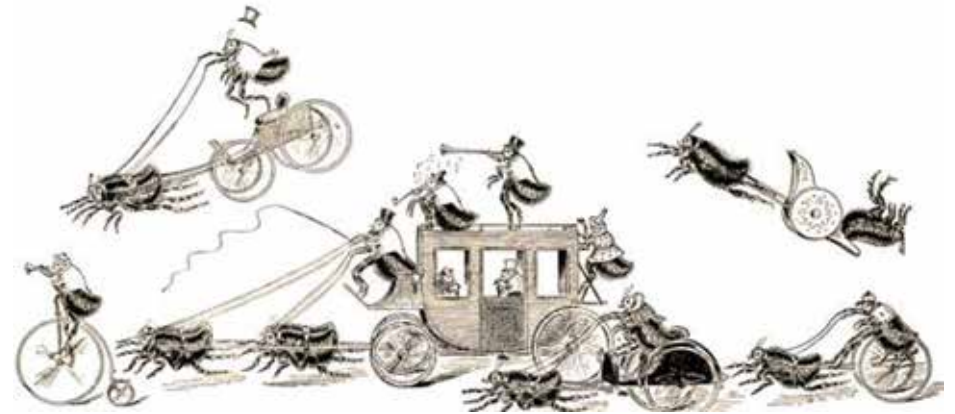
De hobbelende geit.

Adrie: "Een jaar of 25 geleden hebben we de hobbelende geit verkocht. Hij draait nog steeds in kleine dorpen." Adrie is van oorsprong een burgerjongen die vaak op kermissen een handje hielp. "Hij was gek op kermis," zegt Clasien. Clasiens grootouders van vaderskant hadden een poffertjeskraam; opa en oma van moederskant reisden met een autocarrousel. "Dat kennen we nu niet meer, maar de gondels in de carrousel waren oude auto's."

Lisette, die al tien jaar naar Broek in Waterland komt, vindt de kermis hier 'de leukste van het jaar'. Ook voor Adrie en Clasien behoort de kermis in ons dorp tot de super top drie. Adrie: "In grotere plaatsen gaat het er zakelijker aan toe. De concurrentie is groter. In Broek in Waterland is het gemoedelijk; je voelt je er thuis."

Wim Spaans vierde kermis in de jaren dertig van de vorige eeuw

Dansende vlooiën en dodenrit in een ton

De kermis is zijn betekenis aan het verliezen, schrijft Wim Spaans (geboren 1928) in zijn herinneringen aan de kermis in de jaren dertig van de vorige eeuw. Vroeger moesten de mensen harder en langer werken en hadden ze weinig vrije tijd. De kermis bood ontspanning en gelegenheid anderen te ontmoeten. Velen vonden hun huwelijkspartner tijdens de kermis.

Dat de kermis op de tweede woensdag in augustus begon en op zondag eindigde, was gunstig voor de vele boeren. De hooioogst was dan 'thuis' zoals men dat noemde, en de stalmeest was met paard en kar naar het land gereden en verspreid.

Toen Wim klein was, hadden de meeste kermismensen al electriciteit, maar sommigen hadden nog eigen verlichting. De Kop van Jut stond aan het Kerkplein onder de straatlantaarn. De eigenaar hoefde als het donker werd, niet voor licht te zorgen. Jan Meppen verlichtte zijn Hakkoekkraam met een carbidlamp.

De verkoper van gerookte paling had een mooie olielamp. 'Bij avond was zijn kraam gelijk een schilderij'. Op zijn tafel, bedekt met een soort ruitjespapier, lagen al die bossen paling, dun en dik, soort bij soort 'met de goudkleur van de buiken en de bruine kleur van de ruggen' te glimmen. Tussen deze bossen stonden ijzeren pinnen met koperen knoppen om grotere en kleinere exemplaren gescheiden te houden.

Sommige kermisreizigers kwamen met een schip naar ons dorp. Twee exploitanten overwinterden in Broek. Het schip van Johannes Breek, met vrouw en zijn zoons Jan en Hannes, lag altijd in het Dee voor de Kerkebrug tegenover de boerderij van Wiedemeijer. Breek had een kleine Turkse Schop. Het schip van Dobber

Hannes Breek met zijn hondenkar.

Jan en Jannetje Dobber in het Dee.

lag aan de andere kant bij de Leerkamer tegenover de kerk; Dobber woonde 's winters in een huis.

Een schip heeft voor- maar ook nadelen, legt Spaans uit. Je hebt je woning altijd bij je, maar het kermisterrein ligt meestal niet vlakbij het vaarwater. Op speciale handkarren met drie wielen werden de onderdelen van schip naar kermisterrein vervoerd. Voor zat een klein wiel, dat niet kon zwenken. Als je een bocht om wilde, moest je de handkar een beetje kiepen, zodat het voorwiel van de grond kwam.

Vlooientheater

Wim Spaans verhaalt enthousiast over het Vlooientheater. De bezoekers van dat theatertje staan om een kleine tafel waarop wit papier ligt, dat door een lamp fel wordt beschenen. Eerst komt er, zo vertelt de eigenaar van de vlooiën, een optreden van soldaten. Dit zijn vlooiën die twee om twee kleine kanonnetjes voorttrekken. De vlooiën zitten met een heel dun draadje aan het karretje vast.

Daarna komen er vier vlooiën voor een piepklein, en zes vlooiën voor een iets groter wagentje. Ten slotte volgt een optreden van danseressen. Onder minuscule papieren rokjes zitten vlooiën aan draadjes vast. De baas zet een heel stel van deze rokjes op het papier en de vlooiën draaien allemaal rondjes. We begrijpen, Wim: dit was fantastisch.

Spaans vertelt over nog een buitengewoon schouwspel. Vlakbij het gemeentehuis stonden de botsautootjes, aangedreven door kleine benzinemotortjes, een cake-walk en een bouwwerk dat leek op een grote houten ton, waarin de 'steile-wandrace' werd vertoond. Met motoren reed men rondjes tegen een verticale wand.

Van Gog en zoon Gerrit voor palingkraam.

dan billijk dat wij wat geld in de ton zouden werpen'?

Waren er voldoende kaartjes verkocht, dan mocht je via een smal trapje naar een plateau klimmen, zodat je over de rand van de ton naar beneden kon kijken. Een paar meter beneden de rand van de ton gaf een zwarte streep aan dat de motorrijders niet hoger mochten komen, maar daar trokken ze zich weinig van aan.

Eerst reed een motor tegen de wand rondjes, daarna ging er iemand achterop staan en dan kwam er nog een meisje bij, zodat ze met zijn drieën, armen gespreid, rondjes reden in de ton. Het was een sensationeel gebeuren: het hele bouwwerk wiegde mee met de rondrijdende motor.

Dodenrit

Tot slot vertelt Spaans over de dodenrit: twee motoren die in tegengestelde richting reden en steeds kruislings van baan wisselden. 'Onder de ton verscheen een man die ons toeriep, dat wat wij gingen zien erg gevaarlijk was. De motorrijders, die vrouw en kinderen hadden, konden zich volgens de omroeper niet verzekeren. Was het dan niet minder

Café het Broekerhuis van Van Wiltenburg was er niet meer, toen Wim Spaans verslag deed. Om te dansen gingen de Broekers naar café Concordia van Bouwes aan de Dorpsstraat. De mensen van buiten kozen voor café De Zwaan van Sijtje Koster aan de Jaagweg.

Echtpaar Van Wiltenburg.

Café het Broekerhuis aan het Kerkplein.

De vechtpartijen waarover Nelly Bakker vertelde, kwamen 'in de tijd van Wim Spaans' niet meer voor. Iedere Broeker wist wat je te wachten stond als je je ernstig misdroeg. Tegen de kerktoren stond een klein gebouw met vier politiecellen. Misdroeg je je ernstig, dan kwam je in zo'n 'hokkie' terecht. Menig kermisganger heeft daar zijn roes moeten uitslapen.

Jan van Riessen was dertig jaar lang marktmeester. 'Kermisreizigers zijn goeie exploitanten maar ook goeie, sociale mensen'

'Ze schuiven hun wagen uit in de lengte en in de breedte - en klaar'

Het hoorde gewoon bij zijn werk, zegt Jan van Riessen: toen hij in 1976 gemeentebode werd, was hij meteen ook marktmeester. Jan volgde Mart Plas op, de vader van Leny met wie hij is getrouwd. De marktmeester gaat over onze woensdag- en vrijdagmarkt en over de kermis. Om het marktmeesterschap te leren, liep Jan eerst een jaartje met schoonvader Mart mee.

Gemeente en kermisexploitanten kunnen het goed met elkaar vinden, zegt Van Riessen. Zo hebben de kermismensen de aanschaf van een stroomkast betaald en financierde de gemeente het plaatsen ervan. "Vroeger waren er allemaal kleine kastjes, dat was een hele toestand."

Jaren geleden kostte het opbouwen van de kermis heel wat meer tijd dan tegenwoordig. "Ze schuiven nu hun wagen uit in de lengte en in de breedte en klaar - alles staat. Woonwagen - hele woonhuizen zijn het in feite - en aanhangwagen meten samen makkelijk achttien meter."

Sommige kermisreizigers komen al zeventig jaar van vader op zoon of dochter naar Broek in Waterland. Andere stoppen er op zeker moment mee. Van Riessen: "Een soort ballotagecommissie van de vaste ploeg kermisgasten zoekt dan een vervanger. Doet hij het goed, dan mag hij terugkomen."

Tot de gemeentelijke herindeling in 1990 was de gemeente Broek in Waterland verantwoordelijk voor het reilen en zeilen van de kermis, nu is dat de Broeker Gemeenschap. Op donderdagochtend drinken 'onze gasten van de kermis' in het Broekerhuis koffie met de mensen van de Broeker Gemeenschap.

Dat koffie-uur had vroeger plaats in het gemeentehuis tegenover de kerk. Jan: "Leny deelde koffie rond, gaf er koekjes bij en schonk drankjes." De kermis was voor Van Riessen altijd een bijzondere gebeurtenis. Leny: "Jan was dan altijd een beetje van de rel."

Marktmeester en kermisgasten moeten zich aan regels houden. De kermis mag bijvoorbeeld niet eerder dan op zondag worden opgebouwd. Op tijd moet op borden worden aangekondigd dat, met de kermis in aantocht, op Nieuwland niet mag worden geparkeerd.

We moeten niet denken, zegt Van Riessen, dat de attracties 'zomaar' op het terrein worden neergezet. "De kermismensen weten precies hoe het moet: de zweefmolen hoort in het midden, de botsauto's moeten zó staan, dat de kassa goed bereikbaar is. Voldoende loopruimte tussen de attracties, dat is ook belangrijk."

Na Jan Van Riessen was Cor Smit korte tijd marktmeester; nu is dat Cees Mul. Hoe hij dat beleeft? Cees: "Het is een grote eer. Ik vind het geweldig dat ik, in de voetsporen van Jan van Riessen, marktmeester mag zijn."

Electricien Michiel Holman was een onmisbare kracht bij de opbouw van de kermis. Omstreeks 1940.

Hammen-werpande vliegmachines

Broek in Waterland. Ook de Broeker Kermis is weer achter den rug en daarmee 5 dagen van grote drukte op het Kerkplein, dat geheel volstond met diverse vermakelijkheidskramen. De nieuwe attractie, de automobielen van Dobber, trok veel belangstelling. Ook de draai- en zweefmolens maakten goede zaken, evenals de hammen-werpande vliegmachines. De indianentent met een vuur-etenden Indiaan was 'n middelpunt van bezoek. De heer Regter draaide wederom 'Van het Westelijk Front geen Nieuws', waarbij het aan belangstelling niet ontbrak. Over het algemeen zijn Zondag in tegenstelling met de andere dagen, goede zaken gemaakt. Enkele jongelui, die wat teveel aan Bacchus geofferd hadden, werden voorzichtigheidshalve door de politie opgeborgen op een plaats, waar zij hun woede konden koelen op de stevige muren van het arrestantenlokaal.

Bron : De Waterlander, 19 augustus 1931

Emmie en zoon Ramon Kreb.

'We komen in allerlei aardige dorpen'

Gordon Kreb, die al negen jaar met de Royal Banker op onze kermis staat, noemt Broek in Waterland 'een leuk plaatsje'. "Wij zijn Noordhollandse kermisreizigers, komen in allerlei aardige dorpen." Van moederskant erfde Kreb de liefde voor het kermisvak; opa had een schiettent, moeder verkocht suikerspinnen.

Kreb vindt dat het kermisbestaan geleidelijk zwaarder wordt. "De kosten worden te hoog; tegenwoordig moet je in sommige gemeentes zelfs betalen voor de hekken die worden neergezet." Zoon Ramon (26) ziet een toekomst als exploitant best zitten. "Ik heb er wel zin in," zegt hij.

Aanvaring

Broek in Waterland. Woensdagmorgen werd het trekschuitje van D. Dobber, wonende te Broek in Waterland, tusschen Schouw en Broek, aangevaren door de Havenstoombootdienst no. 4, die op het eiland Marken vaart. Het trekschuitje zou naar de Bergensche kermis gaan, maar werd zoo zwaar beschadigd, dat om zinken te voorkomen, het aan den grond moest gezet worden. Persoonlijke ongelukken kwamen niet voor.

Bron: Goedkoope Purmerender Courant,
21 augustus 1910

Kermis mag blijven

Broek in Waterland. Door den Gemeenteraad van Broek in Waterland is een voorstel van den Heer G. van Wijngaarden, tot afschaffing van de kermis in die gemeente, met algemeene stemmen op één na verworpen.

Bron: Het nieuws van den dag: kleine courant,
25-11-1886

Boksbeugel bij de hand

Broek in Waterland. Zondag was het de laatste dag van de kermis en gelukkig prachtig weer met gevolg dat er veel volk was. De vier vorige dagen was het treurig met het kermisbezoek gesteld. Behalve de bioscoop van den heer Regter, welke steeds flink was bezet, hadden de andere vermakelijkheden bijna niets te doen. Zaterdagavond hadden een paar vechtpartijtjes plaats, die goed afliepen. Zondag was het een gezellige kermis. Veel was er te beleven. Er waren straat-acrobaten, straatzangers in Volendamsch costuum, echte boeienkoning, enz. Tot laat in den nacht is er kermis gevierd.

Vermeld zij nog, dat een onder den invloed van sterken drank verkeerende stratenmaker uit Alkmaar Zondagmiddag bij iemand in huis trachtte te dringen om zijn 'meisje' te halen. Hij werd door de politie in het arrestantenlokaal opgeborgen. Tegen een Zunderdorper, die een boksbeugel bij zich droeg, waarmee hij dreigde, is proces-verbaal opgemaakt.

Bron: De Waterlander, 20 augustus 1930

Jeugdherbergvader Gerard Esmeijer en kruidenier Piet Ruijterman. Jaren vijftig.

Broeker Wim Verweij, een vaste, enthousiaste kermisbezoeker.

IJscoman Jan Beunder was er elke kermis.

Kermis schuit ligt voor Kerkhofbrug.

Warm, vol, prettig vroolijk, maar ook wel benauwd

BROEK IN WATERLAND. Waar het hart van vol is, vloeit de mond over. Kan het u verwonderen, lezer, dat iemand die juist vijf dagen kermis heeft medegemaakt, begint met te vertellen, hoe warm het was en hoe vol, hoe prettig vroolijk en toch hoe benauwd?

Want het was warm overal, en op de kermis was het zeer warm tusschen al die kramen en tentjes met hunne eigenaardige geuren, tusschen al die mensen, tusschen al die drukke kinderen; 't was warm ook bij Hart, waar de temperatuur werd verhoogd door de aandoeningen, die de acteurs en actrices bij het publiek trachtten op te wekken door het opvoeren van verschrikkelijke drama's ('draken, had ik bijna gezegd').

't was warm bij Cohen in het paardenspel met zijn linnen dak, den geheelen dag door de zon beschienen, waar sterke toeren de toeschouwers nog meer agiteerden, dan de hitte reeds deed, maar bovenal was 't warm in de danszalen en toch ligt in die danszalen 'de clou' van deze kermis. Bij alle gelegenheden werd hier flink gedanst, een bijeenkomst, van welken aard ook (behoudens zeer enkele uitzonderingen) die niet door een dansje wordt besloten, is eigenlijk geen bijeenkomst. We zijn hier dol op dansen, we zijn er op verzot, we zijn er aan verslaafd; als er geen mannetjes genoeg zijn in de balzaal, dan dansen wij vrouwtjes, maar met elkaar, maar gedanst moet er worden.

Nu zijn hier altijd meer vrouwtjes dan mannetjes; sinds menschenheugenis is dit zoo geweest, tot dat op Zaterdag den 13 Augustus II. des avonds, ten kwart over elfen in de zaal van het Broeckerhuis een zoogenaamd boerenrondje werd uitgevoerd door het geheele aanwezige gezelschap, en ziet daar was één overscharige heer, één mannelijk muurbloempje, een Broeker primula-veris!

W. van Engelenburg

Bron: Nieuwe Purmerender Courant, 18 augustus 1898

- Afscheidsvoorstelling -

Kermis te Broek in Waterland.

Standplaats: achter het Raadhuis.

Groote Nieuwe Schouwburgtent.

Nederlandsch Tooneelgezelschap

Directie: A. WIJLACKER van Amsterdam.

Zondag 16 Augustus 1908

Afscheidsvoorstelling

Nieuw. Nieuw. Nieuw.

Opvoering van:

Door Tantes opgevoed.

Blijspel in 3 bedrijven.

 De hoofdrollen in dit stuk zullen vervuld worden door de Dames: Mevr. A. Wijlacker, Mevr. J. Lus-Barbiers, Mevr. M. Färber—Lus, Mevr. H. de Ruitter, Mevr. A. de Haas, Mevr. S. Boem en de Heeren A. Wijlacker, W. ten Hoonte, G. Francken, F. de la Mar, Aug. Vink, Jh. Dirks, H. Lus, A. de Wind, enz.